

22.136

22.136 11.93

ЗАБІСОВАНА ДІВЧИНА НАСУСЯ

ОПОВІДАНЄ

Танни Барвінок

(вийняте з народних уст.)

Передрук з „Нашої Долі.“

Л Ї В І В.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарекого.

1895.

Ой пішлаб я на музики,
Коб дав батько пятака,
Закрутила сяб на віки,
Да вдарила тропака.
Туп, туп віженьками,
Цок, цок підківками!
Гоп чук га тропака!
Бо я з роду така.
Мабуть моя пенька мила
З молоду як мак цвіла,
Мабуть в воду все гледіла
Гарну доню сповила.
Гоп чук га тропака!
Бо я з роду така.
Чи в толоку завербують
До всього я придалась.
Хлопці з иньшими жартують,
А від мене знають зась.
Ой пішлаб я на улицю
Да вдарила тропака,
Закрутилаб я на віки
Молодого козака.

Із пісні.

Грицько ніяк не вхопить тропи. Батько Настусин і слухати не хоче, щоб за його 'ддати дочку. „Злидні! (каже) може не їв три дні, а лізе між люде. (Уже наші батьки забули молодості.) Захляла (каже) киса; мало не здохне з голоду. Анї грудочки землі, а лізе до тебе чмáрою“!

Грицько ж наш ходить, як божевільний, звів ся парубок нівáщо.

Ну, за такою дівкою і пожуритись не сором. „Умру, серце, за тобою,“ — сьпіває пісня; пісня-ж не казка, щира правда.

То Настуся, так Настуся! Почнем хоч із її сьпівів. Що вже на цвинтарі в нас який сад густий! Усякі дерева, і що там соловіїв у тій гущині! От же вона і перещебече їх. А на улиці так й лежать усі хлопці од її вигадок.

Сама-ж не приступна була. Пусто не робила. З жартами хлопець не підходить — за п'ятьми воротьми гавкнеш, коли не за дев'ятьми, як гуторить гутірка. Не один і п'ятьми вкрив ся за жарти. Не підступайсь! Очима дивись, а рукам волі не давай. Зась!

Така вдана, така вже вдана, — хоч куди! Через те й призвище її „Забісована дівчина“. І сила в неї велика, та й дух не малий.

А батько все таки батько. Стоїть на дорозі між коханою парою, та й не кажи йому нічого. Багатир на всю губу.

Що її любили всі, хлопці й дівчата, дарма що гордувита! От же Ганву Синьогубку не злюбили хоч та собі й покладливенька. І приставляють її, й глузують з неї, як і ходить і плечі підійма; так її й укриють тими сьміхами.

Увірились вони їй, витурили з села самохіть. Вона ноги на плечі, та й пішла за Дін, і матір покинула й батька, да там і одружилась; подала, бачте лист, що нічого їй не треба, ні хусток, ні рушників, ві доброго намиста старосьвітського, ві бабиного дукача: хай сестрам буде, а тільки, щоб коров'яку продали, та п'ять овечат, що їй призначали, і ті гроші, щоб їй подали. Так своїм хлопцям і дівчатам насьміялась й відтіль подала їм фігу. „Про мене!“ (каже).

Уже наші як не злюб'ять кого!... або кисляком прозвуть або гарбузом. Отже й Ганна роду хорошого, пристойного й не вбога й не каліка яка, а ніхто й любитись із нею не став. Так зовсім оця челядь, як собаки, Господи прости: як опадуть кого, дак й самі не скажуть, защо. Аби одно гавкнуло, чи цявкнуло, так і йтиме луна по селу.

А за Настусю всі обіруч держались. Вона-ж їх так й розмете... Еге! справді розмете, а тим часом до себе якось надить: На її красу не надивитись.

Уподобонькою звали. „Он іде наша Вподобонька“. А й краси то в неї не багачько. Як подивитись із боку — на виду трошки дзюбата собі, трошки кярпатенька, трошки губата, дак очі дуже принадні, багато вогню, так й миглять мов іноді искрами сиплють. Сама смуглява, щоки як жар, розумна, задрлива, жартовлива, й мертвого збудить своєю речистою мовою; а хода в неї, удача в неї дуже поважна, ти-б казав наче високого коліна. До себе нікого не підпускає: дражнить ся так метко, що зараз призвіще залищайникові й приложить. А як хлопці з того кутка придуть, дак і бійка з иньшими хлопцями складеть ся. Таке диво!

Дак оце-ж киса худорлява. Загляна, мовляв, киса, що й грудочки землі нема в нашого Гриця. Оцяж киса, та грудочка землі на дорозі в закоханих стоїть — гора горою.

І Грицько парень, невроку, такий, що й за його бійка йде між дівчатами — не кулаками, а може й сліззоньками. Його Маруся Крутоярова дуже любить да він і пику од неї одворочує, й пари з уст не пустить, гордує нею. А й дівка — хоч води з лица напий ся; та ба! Забісовава дівчинна Настуся, та й годі.

Дак отаж вразька киса розлушниця! За кису сьвіт увесь не мирить. Що й у панів, да й то вона все презмагає. Один пан та був собі вбогенький, ніхто його й не поважав; як же впала йому велика худоба (родич умер багатир) зараз і мужики й пани давай низенько йому вклонятись. Тоді він іде коляскою, йому вклоняють ся, а він вийняв кису да й вклоняєть ся нею, а шапки не ламле, голови не хилить. Я сама сю кумедню бачила. Застидив увесь мир.

Журился й наш Грицько, страшенне журился. Що той стушнів землі робить! Любощі в'їлись Грицькови гадиною в серце. Не з'орудує ніяк із Настусиним батьком. Той бо й собі вдався забісований. Що скаже, те й зробить: удача міцного чоловіги. Про Грицька одно мирить: „хрущі в борщі, нічого в Гриця нема, тільки го-

дуй приймака, наче рідну дитину. Не такого мені зятя подай! Настуся в мене краля на все село“. І мимрить і голосно таке говорить.

Да й забісована ж дівчина Настуся справді! що на його згляне, дак і зовяне. А до роботи-ж яка метка й берка! Оце лівою рукою нарядці пряде, а правою в мушцірі сіль товче. Пійде копати, дак на обідві ноги; ніхто й не перейме. Не гріх таку й погдувати, хоч би в якій сем'ї.

Безземелник здавав ся Губрієві гірше гадини; а Губрієм прозвано його за те, що був вельми багатий і добре губатий. „Не 'ддам (каже) Настусі, не впослѣджу моєї дитини, моєї одиначки“ Готов був із світу згубити того бідолашного Грицька, не то що: „Якого біса він дочку засмучує!“

Грицьку з одного боку гаряче, з другого боку боляче. Любощів ні заїсти, ні запити, ні заспати.

Отже, так як він за Настусею, так за ним умірала сусідка Маруся. І заможненька була дівчина, да йому не того треба. Ну, жаль ваги не має. Призналась матері. Спершу було тільки співває сама собі стиха:

Мій Гриценьку соколику!
Говори зо мною:
Як не будеш говорити,
Умру, серце, за тобою.

Звісно, в нас пісня на все й про все. Кожне серденько снує її в свою осівоньку, а чого не стане на вток, те вонаж з живого життя випряде; хоч би й на останню довелось праясти, праястиме. Небога Маруся тільки й знає, що співває:

Розсердив ся мій миленький,
Щось до мене не говорить.
Мій Гриценьку соколику
Говори зо мною.
Як не будеш говорити,
Умру, серце, за тобою!

Мати се возьми та й підслухай. А вона в нас, не при хаті кажучи, не за хлібом згадуючи, та була відюха на все село. Вона й сама замолоду знала те лихо, що мовляв, жаль ваги не знає, і відьомства у рожденної відьми з великого жалю навчилась. От бачить, що дочка тана, як віск, од очей вродливого Гриця, та й озвалась: „Що се ти, доню, все одно та одно висьпівуєш? Ти б лучче сієї засьпівала:

Ой мамо, мамо,
Жаль ваги не знає:
Нехай же Гриценько
Двоїх не кохає.

Давно я помітила, що єму до вподоби й Маруся й Настуся. Тобі здасть ся, що він розсердив ся на тебе, а він ледачий химороду химородить. Ну, та я його перехимороджу!“

Вона-ж, коли хочете знати, була ось яка в нас. Не чипай Мурашчихи не то словом, та й поглядом. Вона родом з тих козаків Мурашок, що, не доведи Господи побачити, живу кров людску пили. Страшна була Мурашчиха, боявсь її чогось і Грицько, та не знав сам чого; вона-ж думала, що він від неї 'двертаєть ся усе за її відьомство, да й спчала на його вже здавна гадиною. Тепер же й доня кохана підсипала їй пекельного жару в гадюче серце. „Гарний (каже) ти, Грицю, гарний! причарував єси вродю своєю мою дитину єдину. Зроблюж я тебе ще чаровніщим: побіжиш із села вовкулакою“. Та надумавшись так, рече до Марусі: На, моя дитинько, соняшнику. Підсядь увечері до Гриця, як засьпівують ровесниці:

Усі хлопці на колодці
А мого немає:
Із тихого Дунаєчку,
Коня наповає,
Ой кінь ірже, води не пє,
Доріженьку чує.
Ніхто ж того не відає,
Де милий ноче.

На всьому слові обернись до Гриця любенько да й тиць йому насіннячка в руку! Візьме хоч не схоче — а тобі порука — а де ночуватиме, не питай доню.

Страшно чогось ізробилось Марусі. Не хотіла й вона брати завороженого насіння проклятущого, та нехотя й узяла. І любила вона Гриця, і якомсь ненавиділа. Тим поняла матері віри, що розлучили її з Грицем Настусині забісовані очи; а жаль ваги не має, се кожне знає.

Вийшла в вечері, аж дівчата справді співають:

Ой не видко її хати,
Тільки видко грушу.
Туди мою пориває
Рано й вечір душу.

А Гриць, мов на пеню, устав з колодки та й по-зирнув на ту грушу, що, буйна та роскішна закривала мов плахтиною Настусину хату. Защиміло в бідолашньої серденько. Вона йому тиць проклятущого насіння в жменю... Не хотів він брати відьомського нашесту, як і сама Маруся, та взяв нехотя: бо нечиста сила, як бачите, взяла гору над чистою, чортяча сила — над янгольською. Гриць — не приведи, Господи, такого бачити й чути — фить! і побіг, і побіг із села вовкулакою попустивши хвоста. Уся улица вжахнулась, перехрестилась і розійшлась по домах. А відюха, замовила таке йому на три місяці. От яке вдіяла, крий нас небесна сила! Так хвоста й попустив уродливий Гриць, наче справдешній вовкулака.

Похололи люде, се чуючи. А що-ж то Настуся! Настуся ще й не виходила. Всі люде засуміли. Тільки Губрій батько її, надув з пихи ще більше губу. „Туди йому (рече) й дорога. Нечиста сила дала йому за мене відкоша. Знай, свине, своє стійло!“

А бідоласі Грицеві біда страшенна. Дознав, почім ківш лиха, вовкулакуючи... Вовни, бачте, вовкулаки не залюблюють; усе осторонь держать ся, бо вовкулаці їсти падала не в ногу.

„Оце, каже (опісля й сам розказував Грицько), оце, каже, підкрадеш ся да й візьмеш хліба з торби в пахаря, от і покрепеш ся: а як коли, дак голодний голодуєш ці-

лий день, або гужевку знайдеш та й жжуєш було. От вовки тебе й посилають на провідки, де яку скотину потягти: бо вовкулаку собаки не так чують, а вовка чують. Котра скотина призначена вже вовку, то вона в полі так наче горить огнем оддалеки цілий тиждень.“

„А то під шкурою в вовкулаки (розказує було) пояс із перевесла; і як те перевесло на самому Грицьку порвалось, дак він і зробивсь чоловіком, та й побіг до людей під вікно прохати одежи, бо й свитина і все на йому опало, тільки перевесло деє узялось під вовчою шкурою. Зразу полякались, а потім оглянулись (бо їм не первинка чути таке горе) і дали. Піп єго знов охрестив, мов у друге на сьвіт народивсь.“

От які сі відьми, бодай їм не жилось на сьвітї!

А з Настусї тим часом зробилась одна снасть, дарма, що була забісованої вдачі: ізсохла, зчорніла, змарніла, як про того несудженого сьпівають:

Зчорнів я, змарнів я,
По під гаєм ходячи,
За тобою, моє серденько,
Тужачи, тужачи!

Сине по-під очима поробилось, мов ожиною хто помалював, і не хоче ходити на досвідки, і їй на очи всі викидають „сьвятї любощі.“ Батько Настусин радїє, що без його гріха сталось таке Грицькові: без вісти зник, вовкулакує.

Отже Губрій, надуваючи згорда товсті свої губи, того й не знає, що в Бога потайний гріх, ще й грішнішчий. Забув і про те, що сьпівали старосьвітські кобзарі, навчаючи людей на все добре. Як зробилась на Чорному морі страшенна хуртовина (я й сама від нашого Архипа сей сьпів маленькою чувала), дак чим Олексій Попович виратував ся? Уже просив собі мизинної пучки врізати, крови християньскої в море пустити, щоб воно кров християньску зачувало, судна козацькі ковтати — глитати перестало: вгамувалось воно тогдї тільки, як він потайні свої гріхи товаришам козакам виявив — висповідав.

Губрій вже й позабував у своїй писї, як мало го його старосьвітські сьпіваки, надючи гарним словом

уху людське, на добро, на милосерде наставляли. Та через потайні радощі трохи не вмерла й сама Настуся, єдине чадо що народилось у нього. Бідолашне се чадо мов не при собі по його подвірю тиняєть ся. То сюди Настусенька прийде, то знов туди метнеть ся: ти-б казав три губки снує.

А Грицьків нещасливий і вбогий батько тим часом ходить по селах да об'являє людям про Грицькову пригоду, благаючи, що як вовка в полі чи в гаю хто побачить, нехай і укає мов Грицька кличе: „Грицько! Грицько! Грицю, Грицевьку!“ Дак він почує своє імя сьвяте вовкулакуючи, дак і годі вовкувати, бо то не прирощений вовк, а зроблений. Ог, як і по іменю (казано батькови) назвати, дак й буде знов людиною Коли-ж Бог погодить, дак і перевесло розірветь ся під шкурою.

Як небудь зачєпить за коляку або через балюру стрибатьме, напружить силу, то й буде знов чоловіком. Тільки вони сї бідолахи, як вовкулаками бігають, то якоесь про сей учинок забувають, дарма що поки людиною бували, то всі прикмети знали. Так уже животина животиною, а людина людиною

Журив ся дуже батько Грицьків, матері-ж жалїбниці у його не було, так, як й в Настусї. Мо'й лучче, а то подумайте: дитинї її треба й ковину їсти й падло. Одворочає було (розказує Грицько) а їж, а то й розірвуть. Треба їсти з вовками: з вовками жити, по вовчому вити. Треба (каже) й лягати за вітром, щоб не почули вовки, що се чоловік; а як вовки підкрадають ся овечку або вола з'їсти, дак й підсилають його-ж, Грицька, на розгляди: бо він перевертень, дак не так дрочить собак.

Лихо Грицькові! та й годі! Нікому ті любощі так гірко не прийшлись, як йому. Хоч й забісована дївчина, хоч і на все село краля Настуся, та де-ж вона і кому достанеть ся? Бідував гірко. Гидко йому падло їсти. Як би-ж то вона моя була!

Побіг, побіг (кажуть), вовкулакою, скрізь у в один голос розказують не то в нашому селї, та й по всіх околицях. Настуся се чує, що його тільки-б зустріти, та Грицем назвати, дак й перевертень ся людиною. Рада-б вона вовкулаку й обняти, лапочки йому перецілувати. Не

то вовкулаці, кожному вовкові рада-б вона лапи цілувати да котрий же між ними Грицько?

А батько Настусин, веселий собі тільки радощів своїх нікому не виявлює: бо за такі радощі непростений гріх. Що-б своїму ненажирному серцю вгодити, він із світа хоче звести дві душі, дочку й сина. Йому вже страшно, за гріх, а все таки радіє мовчки.

Аж ось через два місяці чи що пішла поголоска, що у такому то селі далеко десь вовкулака проявив ся: стрибнув через рів, понатужився, дак перевесло під шкурою порвалось, і що якийсь парубок заходив до людей у хату води напитись та одежи прохати, наге тіло покрити. Бо Грицько з вовкуластва зробив ся таким, як народила мати. Настусине й Марусине серце дуже зворушило ся від цієї поголоски да не на одну статъ. Обидві не подоліють свого зворушеного серця. У Марусі незмірне горе, що він вернеть ся з любошами до супротивниці Настусі; її совість й вбиває, що вона на таке наважилась. аби його привертнути до себе, а як зробила непростений гріх, послухавши відюхи матері, тогді й очи їй відкрились.. що она оце вдіяла! мабуть чи не сухоти добігла й кровю стала хрякати каючись. Еге! Є каютте да нема вороття.. А то що сумує, батько кремень не подаєть ся. Ог їй і гірко, дарма, що його побачить, побачить свої радощі, і що він не завня більш вовком, не буде бігати по болотах по купях, не буде вовкувати, гужевок од голоднечи жувати да падла вовкам шукати, про їх не наситну п-льку дбати.

Сумують обидві бідолашечки; коли-ж справді, Грицько з'явив ся й примчавсь до Настусі... Боже! повне серце речей! не дає й вимовити! Що було та минуло, здавалось, віком; да що й буде, Бог вість.

А Маруся, почувши, що справді з'явив ся, подалась у черниці, щоб свій гріх одпокутовати, своє горе погасити, постами да молитвами душу од пекельної муки слобонити. І тут було ходитъ до церкви да мовчки плаче. От таке склалось їй.

Став ізнов Грицько нудити Настусиного батька, а той як побачив його, дак і губи сціпив, щоб і слова не промовити. Бо думає: „Як розжалобить мене дитина

(вона ж у мене єдина) та вимовлю що необачне, дак й забряжчать мої гроші після мене в кишені в безземелника“.

Бо він, сей Губрій, чудний собі вдавсь: і на гроші падкий і на слово твердий; тим і сам себе скареда бояв ся. Сцїпивши зуби ходив, а потім каже: „Вовча шкуро! Як дам тобі по голові, дак три дні голови шукатимеш. Не топчи моїх порогів, щоб ти тропи перед собою не бачив! Знай, до кого йти, злиденнику проклятий! Були в мене старости, підбрегачі твої, ну, одвернув я поческій тобі хлїб, не прогнав тебе тогді вкупі з поважними людьми, не насміяв ся з тебе прилюдно... Чого-ж ти лізеш? Ще твоя суджена на припечку кашу їсть, а моїй дочці ти не рівня. Набери торбу сухарів, так як той Мануїло, що з'ївши дві торби, всилу за третьою таку злиденну як сам, нагибав“!

Вийшов з хати Гриць, коливаючись. Настусяж усіх старостів послї Грицькових більш до батька не допускала. „Не пійду ні за кого!“ так що ніхто й не порявав ся.

А батько дивовав ся: що воно за знак? і худібна й хороша, да й не чути нікого, мов заворожено! То було й двері не зачинають ся, так у ночі по роботі й шастають ся.. Чи не зроблено? Та й сумує собі гордівник мовчки. „Уже-ж і пять місяців, як вовкулака звернув ся, а ніхто й не рипне“!

Настусяж за слізи сьвіту Божого не бачить. Обойко вони боялись і зустрічатись послї цього.

Тільки було співають знай у півголоса.

Ой пійду я, пійду
Не берегом, лугом,
Чи не зустріну ся
З песудженим другом.
Здоров бувай, луже,
Не суджений друже!
Як же ми з тобою,
Любили ся дуже!

Вірно любили ся,
Та й не побрали ся!
Тільки воріженьки
З нас навїшали си.

Аж ось — може, через пять місяців, після сього випадку, повиходили селяне й батько Настусин на поседеньки, на майдан. А чого на майдан, не на колодки, не на вулицю? Дак ось чого! Було вже холодно по ночам; — багатте розкладували. Хто кулик старих острішків принесе, хто назбирає ломачця, дак темної ночі видко, а холодної тепло. Село ж наше та було налякане пожежею. От й згадали ту нещасливу годину, як мало не пів села пожежа знесла. А знесла вона (гугорено) через те, що люде надто вже стали грішні, тільки про нажигу, про гроші й дбали, так як і тепер; таким робом ходили мов той батько Настусин ходить. Сеж вікому иньшому, як тому Губрієві гордієві й докоряли: за його, мовля, очи завидющі, руки загребущі, за його руки граблі, за його очи ямки. Бо всіх уже досада взяла, що тільки й знає почесний хліб старостам вертати.

Були й у Грицька завидники, що забісована, мовляв, дівчина на все село впрекла: „Коли з Грицьком не пійму ся, дак лучче пійду втоплю ся“, ну та в Губрія судбників було більше.

Був тут й Гриць на поседеньках, була й Настуся: він з одного боку поседеньок, а вона з другого наче той місяць і зоря: бо гарніж вони справді мені здавались у своїй розлуці. Так й дзвеніла в мене в ушу пісня: „Зійшов місяць і зоря“.

От і міркують собі люде, котрі були старіці: Мабуть, скоро в нас буде суд Божий. На самі великодні сьвята, коли кому дасть Біг діждати (почали пригадувати) сталась та пожежа, та як же давно сталась! Пришли люде з церкви з утрені. Чоловік став шукати на припечку багаттєчка, щоб воскову сьвічку засьвітити, до божника прилїпити. Незнайшовши ж у себе вогню, побіг до сусіда; там не дали чомусь. Він у другу хату, там ще й вилаяли: „Як таки в таке сьвято да по багатте бігати“!

А він то був (розказували мені: я ще недавно з чужого села пішла сюда) він, сей чоловігя, був хоч вельми вбогий, та богобоязливий. За останню копійчину, може, свічечку страсненьку купив та й хотів як воно годилось, до божника перед богами првліпити. І таки вдав ся собі до людей добрих, як Бог велить. Обійшов геть село повіз околицю. Де хата ще порожня — не вернулись із церкви, а де, яко вбогому, не дано, та ще инші насьміялись із єго злиднів. Вертаєть ся-ж оцей злиденник добряка додому, зирк! аж за околицею жевріє, та жевріє, так жевріє, наче цілу ніч самі березові дрова палено. Він туди, нема нікого, сама купа жару, та аж жахтить, червоніє. Коли-ж придивить ся — садять у трох по за тим жаром, і хто ж сидить! Очи йому відкрились, яко чоловікови спасенному, він і впізнав їх троїх: один святий Петро, другий святий Илля, третій між ними сам Господь Бог. Не боронили вони йому багаття робом грішних людей, та як його взяти, що ні головешечки, а самий жар червоним золотом жевріє. „О, бери, чоловіче, в припіл (рече Господь Бог), бери, не бій ся“. Набрив він у припіл та й радіє, що явлено йому чудо таке: не горить пола! Приніс до дому, висипав на припечок, засьвітив свічечку, приліпив перед богами, а жар хотів загребти в попіл на ранок. Дивить ся, аж то не жар, а щире золото.

Ще він протирав очи над червінцями, неймучи собі віри, коли-ж рид! увійшов сусід: „Де ти взяв грошей таких!“ — „Да оттам і там за околицею“. Коли-б не велике свято, дак потаїв би той чоловік ато вже треба правду казати. Сусід, на імя Петро, на призвище Стельмах, вернувсь (я його знала ледачого) до дому; хвалить ся жінці. Жінка як накасалась: „Біжи тай біжи за околицю!“ Треба йому йти в поле прохати багаття. А вони ті троє чудовних, звісно, знають, хто чого заслужив. Стельмах сей був чоловігя запеклий собі, такий, що купить на торгу оселедця, сам їсть а жінці злюці (і вона вдалась добра...) ну та нехай би жінці, ато й діткам не дасть, і зожре сам перед їх очима. От такий, як набрав повну полу жару з Божого попуску, та й несе повіз клуні та що манівцем, дак жар сиплеть ся йому з поли (бо жадний був на гроші); а клуня за клунею, хлївець за хлївцем

слідом займаєть ся. І в самого солома в сїнях так і жахнула. Як стало-ж котить, дак мало не пів села так і ви-котило; тільки й осталась та хата, того чоловіка, що гроші з огню зробились. Бо той на свічку Божу просив багаття, а сей про самі гроші дбав, і не брав чудовного багаття а крав, на святаго Петра й Иллю з Богом по середвіні і не подивив ся: думав старці странні якісь коло чудовного багаття гріють ся. Через те з грішного чоловіка й крадуна зробивсь великим грішником, та з журби по грошах і вмер без причастя неприкаяний.

Оце ж могила його була людям страшна. Ніхто не важив ся в ночі й мимо кладовища йти. Як за живота добра не бачили від нього рідві діти, так й про мертвого йшла поголоска, що визирає спід могили, да кого попаде, так і цупить у проклятущу яму. Його й хоронити ніхто не хотїв; цурались і ями копати. Аж іде якийсь странній та чуючи тривогу велику на пожарищі, каже: „Сей мрець не даватиме вам довіку впокою. Хоч самі кістяки в домовині лежатимуть, учеплять ся й кістяки за людину“.

„Що ж (кажуть) робити? Хиба зійти з пожарища? Дак церква-ж близенько.“

„Церкви не кидайте (каже странній) заспокойте злюку грішника. А як його (рече) заспокоїти, дак ось як: назбірайте попросом гроша доволї та поставте над ним великого хреста, — такого, що в дванацятох тільки зняти з землі. А ходити в ночі мимо кладовища не важтесь. Вирветь ся злющий з домовини та й задушить живу людину руками-кістяками. Коли ж схочете ще більш його заспокоїти, нехай між вами обереть ся хто сміливий та пійде вночі на грішну могилу, візьме жменю землі з могили та й посипле нею на великдень круг церкви, потому слїду поповому, як піп ходив святити паски. Тодї грішна душа заспокоїть ся й кістяки тлітимуть собі в домовині до страшного Суду“.

„О, як би справді хто доказав такого дива!“ (вирветь ся з словом Настусин батько).

„Я докажу! (гукне Грицько: бо в вовкулаках він згубив усякий страх із вовкулачим перевеслом, дак йому нічого не було страшно в великій тузі по Настусі). Не-

хай мене, думає, краще той упряка задавить, що задля грошей спалив село!“

„Докажеш? (гукне з погордою Настусин батько). Хіба тим, що бігав вовкулакою? Докажеш?“

„Ні, не тим, відказав бідолаха Гриць, а тим, що не даєш мені на світі жити. Пійду й принесу жменю землі. Краще мені в ямі з упрякою лежати, ніж через такого, як ти, погинути!“

Губрій аж зареготався з досади: така в нього була вдача чудна, що регоче сердючись. Зареготався та й підцьковує Гриця на погинуль. „Який ти (каже) сміливий! чи не про тебе се пісню проложено:

Ой ішов я до дівчини
Темньої ночі,
Сидить гуска на купині,
Вирячила очи;
А я кажу, гиля, — гиля!
А вона й присіла...
Колиб не кій, не палиця,
Дак булаб і з'їла.“

„Смійся, з мене тогді, як принесу тобі грудку землі з ледачої Стельмахової могили. Докоряєш мені грудочкою землі: я тобі принесу її, й сам кругом церкви посиплю, й все село від страхіття слобоню.“

„А ну, ну! докажи такого дива!“ (відказує Губрій).

„Докажу! зараз і йду.“

„Добре!“ промовив Губрій сміючись у кулак, а сам думає:

„От як мені сього безземельника збутись! Се через нього проклятушого віхто й клямкою з почесним хлібом не брязне. Там йому буде й амінь. Не даремне таке напроорокував странный, а напроорокувавши зараз і зник маю. Не вернесья, Грицю, живий з кладовища!“

Се він подумав, мов оком ізмигнув, та й каже лагідно, наче хто добрий: „Гаразд, синку, гаразд.“

Ще більший жаль узяв бідолаху Грицька.

„Дак ти мене ще й сином на глум узиваєш! Що же ти мені даси, як принесу жменю землі? Чи оддаси за мене Настусю?“

А Губрій певен його пагуби, й вирік: „Віддам“!

„Чуєте, добрі люде? (промовив Грицько) чуєте, що сказав Губрій?“...

„Чуємо! чуємо! (загукали кругом).“

Про Губрія-ж (і я се чула) така йшла слава, що він через пиху та багатирські гордощі ніколи свого слова не зрекав ся. Не дукою срібляником себе вважав, а якимсь царем-багатирем, що свого слова не зламле ні в чому.

„Чуємо, чуємо! чуємо!“ гукає громада.

„Іду!“ (рече перехристившись Грицько, і споглянув на Настусю. А вона йому кив оддалеки головою! Бо сьмілива була й сама, то й коханому давала віру певну).

„Ні, ще не все (озветь ся знов Губрій). Ти прине-сеш жменю землі, та не з могили, а спід царини. Колиж хочеш, ось тобі вухналик. Прибий ним до хреста цю хусточку, що в тебе за поясом!“

„Давай, приблю!“

А Настуся слухала се, та й не боїть ся нічого: певна, що її коханий Грицько й з пекла живий вернет ся, носючи її в серденьку. Забісована дівчина! Певна й у тому, що батько свого слова не скривдить, дарма що такий гордий та пишний, дарма, що так високо несеть ся.

А ніч насунула темна. Увесь майдан, ти-б казав, кожухом укрито. Ще й Грицеві важкі, завзяті ступні чути, а самого зараз темрява проковтнула. Старий Губрій тільки руки потирає, на дочку позираючи. Як на теж вона собі вдалась у батька губатенька. Хлопці з до-сади було рівняють її до вбогої Ганни, сьпіваючи:

Богатая, губатая
Та ще к тому й пишна,
А вбогая хорошая
Мов у саду вишня.

На велику худобу, батьківщину її, заздрились! Отже вона довела, що найубожчого з них покохала, да не перестала кохати, як вовкулакою зроблено його.

Було як сьпівають на колодці про багату та пишну, дак вона, знаючи, в чий город каменюки швиргають,

і відспіває їм (а голос у неї такий був, що й соловейко б заслухав ся):

Повід садом дорога
Та до мого порога,
Попід садом стежечка
Та до мого сердечка.

А хто-ж сього не знав у селі, опріч Настусиноного панотця, що вбогий Грицько гордував вечорницями та по під садом ходив до забісованої, мовляли, дівчини. Колиб жива була мати її, можеб, вона се знала; та вона й матері ще дівчам було, каже, пригортаючись: „Матінко, ріднесенька! твоя доня тебе не осоромить! бо вона спізналась тогді, як Грицькові було девятнайцять год а Настусі пійшов тільки тринацятий. Так її з малечку навчено шанувати материну честь.

А Гриць добре знав, що з нього не спускають очей парубки й дівчата, над усіх же та вродлива Маруся. От, ідучи по під садом, як раз мимо досьвідчаної матери візьме та й засьпіває своїм дзвінким голосом на все село:

Ой не ходи Грицю,
Та на вечорниці:
Бо на вечорницях —
Дівки чарівниці...

аж покіль закінчає сими словами:

Ой мамо, мамо
Жаль ваги не знає:
Нехай же Гриценько
Двоїх не кохає.

Наче задалегід чув серцем парубіка страшну свою пригоду, та сам собі її й віщував.

Справдіж бо й хлопцям й дівчатам спершу, здавалось, що він кохає заразом і Настусю й Марусю, ту, за Губрієві достатки, а сю за таку вроду, що хоч води з лица напий ся. Досадували всі на багату, губату та ще к тому й пишну, та щоб її й його подратувати й присьпівають було, ніби так собі:

Ой вийду я за ворота,
Сюди туди гляну :
Одна несе вареники
А друга сметану.

А Грицько, молодикуючи, був собі ввічливий, моторний, жартовливий з усіма. Не то що не любив Марусі, а якось і бояв ся її пильного погляду. Очима вона схожа була на свою матусю, а про її матусю здавна вже йшла недобра слава, що вбого жила, та ласо їла. Було доїть свою мізерну корівку, та й устроить ножа-колодія в одвірки, дак з того ножа по колодоці так молоко й дзюрчить. Їй то добре ласувати з дочкою, а сусідова скотинка сохне..

Він таки справді наче пророкував своє вовкулакування: та за його правду, за його щире кохання, за його байдужність про Губрівве дудтво-срібляництво, Господь його вирятував не то з вовкулацтва, та й з рук упряки.

Ото-ж і минулось тяжке лишенько. Весело позирає згорда забісована дівчина на своїх завидників! „Нехай знають, який у мене Гриць! — Перебув не людську пригоду, і не злякавсь би задля мене й самого пекла, як і я-б за його не злякалась би!“

Така думка сьвітилась проти багаття на її гордуватому виду. А на те й не вважає, що її панотець усе бучніщам та бучніщам поглядом поглядає. Уже не дурно вони на хреста тому палієви всім селом складались. Правда, хреста не всовітував Губрій на сході мужам громадським, сходатаям, ставити: бо той странній про дуба не казав нічого.

Губрій же не хотів на сю складку лишньої копійки вкладати. А тепер воно йому й на більшу користь випало: бо ласий, як і він сам, на гроші мрець — ходила поголоска — сердитував, що його аби-як поховано, тай чигавочною добою на всяку людину; дак неподе він і Грицька в кістяки лебети!

Ну, як би воно там ні було: хто його знає, що в того сільського дуки Губрія стеменно діялось у душі? Певно тільки, що він усе бучвіщ та бучніщ позирав на вкруги себе, як на селі більш та більш півнів озивалось.

Там (думає) собі не чутно ні однісінького півня на могилках, на кладовищі; дак лихві мрець не злякаєть ся; землі з могили своєї вовкулаці не попустить, бо й до дітей своїх був зажірливий, і скільки було в сусіда не заробить, усякому докаже: як у тебе робити, дак старці доведеть ся водити... Сердитує теєпер на все село, дак певно потягне в яму та й гризтима, поки той суд і право.

Так він собі міркував мовчки. Так і все наше село, з малого малку та до старого станку, думає. Ніч (мовляв, сам собі в думці Губрій), ніч — мати звикла все таємниче вкривати. Завтра люде побачать хіба яму ту, що до себе нею поволік Грицька кистяк мрець.

Се думаючи, дивить ся, аж його дочка поблідла; мов рутонька вяла: зомліла, мов на останню пряде.

А він таки любив її велико, тим і хотів за такого дуку-срібляника 'дати, як сам; однак, не вменшаючи батьківської поваги й волі. „Чого (рече) сумуєш, нависна голово, дівчино? Я тебе 'ддем за такого, що й усе наше село купив би.“

Настуся-ж наче того й не чує. Люде вже почали гуторити про те, що в кого було на умі. Кожне пригадує, як ще в запечку чувало страшне страховинне від бабусь; а Губрій, дак навпростець уже гласить — оголошує свої думки, свої радощі. „Ледачому ледача й смерть! Нехай там залицяєть ся до якої вовкулаківни, а не до Губрійівни, своєї нерівні.“

Затрусилась од сього жорстокого слова, як в осени листь, моя Настусенько, бліда як смерть. Думали, що тут упаде та й Богу душу віддасть. Злякавсь і батько тогді, забувсь і про свою повагу нанотецьку. Вхопив бідолашну за рученьку, де й ніжне слово в пинди-багатиря знайшлось!

„Моя ти царівно! моя королівно! моя втіхо єдина на сьвітї!“ Ось як заговорив, бо дочка зробилась уже сама не своя. Тай нехай Бог простить, подумала: такі не дурно прозвано тебе, Настусею, забісованою. Хіба ти людина? Ти між людьми якась русалка, якась дивна, що нікого, опріч Гриця свого, не вподобаєш, усіма хлопцями й дівчатами ніби гордуєш, а ми до тебе всі горнемось. У страшну минуту я се подумала, тай згадала чогось до

неї мою присьпівку: бо присьпівками з малку звикли розмовляти з Настусею (ми близенькі сусіди, вкупі гусенят було пасемо по над ставком). Дак я й згадала грішна (каюсь):

Чи ти царівна, чи королівна —
Я не царівна не королівна
Губрієва дочка
Між людьми панночка!

От і мигонула в мене грішна думка: чи не чарівниця еси й сама, що всіх нас чаруєш?... Та щось у серци в мене відказало за неї:

„Мої чароньки — карі оченьки
Моя принада-сама молода.“

Оце ж, покіль я вам, пані, моя утіно, розкажую, та розмажую сьвяткуючи, а там на майдані в один мент одно за 'дним переміняєть ся. Спершу якийсь сум; потім великий жаль, далій дивовижа така з Губрієм, що гордий дука срібляник заговорив од серця, а що вже всіх роствіжило — помертвіла Настуся. Зовсім наче нежива! Так і схилилась на руки батькови, хоч зараз по нашого отця Г'етра та по дяка й піддячого посилай. Що Боженьку ж мій, Лелечку мій! Недавнечко, мовляв, була гожа, як повная рожа, а тепер стала, як рутонька вла.

Оце ж вона справді наче вмірає на руках у батька. Далій, як метнеть ся, мов її невідома сила на крила вхопила! Скільки і вже тоне в тій темряві, що й наш Грицько втонув, бо майданове багатство, що круг нього гріючись розмовляли старі люде з Губрієм, ще й надто згустило темряву.

„Настусю! Настусенько!“ загукали всі в куві з батьком. Нема!..; кинулись навманя по її сліду: не видко, куди майнула перед нами; куди ж, як не на кладовище? Гукаємо, шукаємо одно 'дного питаємо, мов побожесволіли. Вімує все, могила могилою.

Багацько нас, дак і не страшно. Простуємо в пітьмі до знаного всім хреста, де мусів Гриць вухваликом хустину свою прикувати.

Аж тут небесна сила дала, що місяць, молодик, із за чорної хмари вирізав ся — вплив. Над тим місцем засьвітило Господнє сьвігило над ямою, де лежав жадний на гроші мрець під фалшованим березовим хрестом замість дубового, як би годилось. Засьвітило, та й не видно ні Гриця, ні Настусі, ні самого хреста.

„Ой горе мені старому одинокому!“ (заридає тоді Настусин батько).

Плаче старий, глаголе неподобне з великого жалю, а молодик наче впав із самого неба в хмарну темряву.

Страшна се була минута, мов пересудня. Не в одного (признавались опісля) зівяло волосє, як одно 'дного вже не бачило, та ще треба сказати, що й не чуло; понїміла майданна громада. Тільки Губрій бідолаха кричав: „Настусю! моя Настусенько! Грицю, мій Гриценьку“...

Еге, біда не свій брат; викує вона хоч з якого пинди леміш та й чересло.

„Ось де я, тату! ось-ось де!“ чути стало Настусин голос, та ще й веселий, мов не спід землі, не з того сьвіту, озвалась, а з раю до батька засьпівала.

„Ось осьде ми, татусю, рідний батеньку!“ гукає слідом за нею Грицьків голос.

А на небі (дивна се була ніч) наче хто величезною мітлою позметав хмари. Навкруги молодика розсипались ясним зерном зорі...

Ну, дальше ні прощо й розказувати, хиба тільки про те, що хвалшованого хреста зроблено, за верховодством нашого дуки з товстої берези. Була в нас у займані на Галах береза суковерба, що поти сік з неї пускали, що й усихати почала. Чия вона! Нічия, так як сама займань, — громадська. От її зрубано, та, не дуплячи з низу кори хреста важенного обгесано, та на двох паровицях Губрієвих привезено й укопано.

Прибігає до сього грішного хреста несамовитий вовкулака, наш Гриць, з вухналем. Тільки що вбив каменюкою вухналя, повісив хустину, а хрест під ним возьми да й схитнись, а земля під ним візьми та й провались! Злякав ся (опісля розказував), нігде правди діги, думав, що мрець тягне его на той сьвіт за ноги. Здавалось йому, що й кістки під ногами мерцєви хрустїли. Обомлів, а хрест, підгнивши здавна, повалив ся да й прикрив йому

плечі! „Настусю, Настусенько!“ гукне вже в останнє Гриць, йдучи, як думалось йому, крізь землю. А вона саме прибігла туди навманя під велику темряву. „Грицю, Гриценьку! ось я, ось!“ Та в двох й визволились.

Позирав батько на хустину, приковану до хреста. Заплакав старий ревно, незнати вже чого, чи з великих радощів, що дочка вернулась і жива і здорова, чи з великих жалощів по своїх скарбах да по гордощах. Ну, нехай його Бог судить за його грошеву зажерливість, як того жадібника, що мало не пів села спалив, а Настусине весілля справді таке справив, що можна сказати „пир на весь мир.“

